

- Kawenczyński K., Koźniewski P., Luniak M. 1976. Łęg łąbiedzia krzykliwego, *Cygnus cygnus* (L.) na Bagnie Ławki. *Przegl. Zool.* 20(1): 109-115.
- Kosiński Z., Winiecki A. 2000. *Cygnus cygnus* (L., 1758) – łąbędź krzykliwy. W: Bednorz J., Kupczyk M., Kuźniak S., Winiecki A. *Ptaki Wielkopolski. Monografia faunistyczna.* Bogucki Wyd. Nauk., Poznań, ss. 67-70.
- Maciorowski G., Mizera T., Ilków M., Statuch T., Kujawa D. 2000. Awifauna Sierakowskiego Parku Krajobrazowego. W: Winiecki A. (red.). *Ptaki parków krajobrazowych Wielkopolski.* Wielkop. Prace Ornitol. 9: 39-67.
- Sikora A. 1994. łąbędź krzykliwy (*Cygnus cygnus*) – nowym gatunkiem łągowym na Pomorzu. *Not. Orn.* 35: 179-180.
- Sikora A., Wieloch M. 2007. łąbędź krzykliwy *Cygnus cygnus*. W: Sikora A., Rohde Z., Gromadzki M., Neubaer G., Chylarecki P. (red.). *Atlas rozmieszczenia ptaków łągowych Polski 1985-2004.* Bogucki Wyd. Nauk., Poznań, ss. 52-53.
- Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „pro Natura”. Wrocław.
- Wylegała P. 2012. Występowanie łąbiedzia czarnodziobego *Cygnus columbianus* bewickii i łąbiedzia krzykliwego *C. cygnus* w Wielkopolsce wiosną 2010 roku. *Ptaki Wielkop. 1:* 68–75.

Tadeusz Mizera

Instytut Zoologii, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, ul. Wojska Polskiego 71c, 60-625 Poznań
tmizera@up.poznan.pl

Andrzej Konopka

Rynek 9/15, 77-430 Krajenka
a.knopka@asta-net.com.pl

Włodzimierz Rudawski

Świdwowiec 27, 66-320 Trzciel
wlodek.rudawski@o2.pl

Historia kolonii łągowych czapli siwej *Ardea cinerea* i kormorana *Phalacrocorax carbo* w Czeszewie

Jacek Pietrowiak

Celem niniejszej notatki jest przedstawienie historii występowania kolonii łągowych czapli siwej *Ardea cinerea* i kormorana *Phalacrocorax carbo* w rejonie Czeszewa nad Wartą (powiat wrzesiński). W okolicach Czeszewa czaple siwe gniazdują od czasów przedwojennych. Na południowym brzegu Warty, ponad 3 km od wsi, na skraju obecnego rezerwatu Czeszewski Las, nad starorzeczem „Czaple”, znajdowała się kolonia tych ptaków, a od roku 1994 gniazdowały tam również kormorany (Winiecki & Kosiński 2000). Według J. Sokołowskiego (Dunajewski 1936) czaple po raz pierwszy zagnieździły się w lasach czeszewskich w roku 1934, kiedy 6 par założyło gniazda na sosnach. Drzewa w czasie wojny zostały wycięte, a ptaki przeniosły się na dęby i jesiony w miejsce, gdzie łągły się do czasów współczesnych, tj. do wschodniej części rezerwatu Czeszewski Las. Przypuszczalnie czaple koło Czeszewa gniazdowały już wcześniej, bowiem w tej samej pracy Dunajewski (1936) podaje informację ankietową leśniczego F. Budniaka z roku 1928, o łągowych „6–8 sztukach”.

W okresie międzywojennym liczebność czapli w Czeszewie wynosiła od 6 do 10 par (Wiegner 1958). W latach powojennych dane o liczbie gniazd w kolonii znaleźć można w wielu pracach (Sokołowski 1947, Wiegner 1958, Bednorz 1962, Lewartowski 1967,

Adamiak 1976, 1977, Smolarkiewicz 1979, Winięcki & Kosiński 2000, Wylegała et al. 2011). W latach 2008 i 2009 gniazdowały tylko 2–3 pary. Szczegóły zawarto w tabeli 1.

W roku 2009 kolonię opuściły kormorany (M. Trzebniak), których liczebność w roku 2007 sięgała 18 par (Przybycin & Żurawlew 2008) (tab. 2). W roku 2010, po 76 latach, również czaple siwe ostatecznie opuściły kolonię. Stopniowy zanik kolonii w rezerwacie związany był z powstaniem nowej kolonii na północnym brzegu Warty, w niewielkim zadrzewieniu sosnowym o powierzchni 1,3 ha położonym w obrębie wsi Czeszewo. Po raz pierwszy czaple podjęły tu próby lęgów w roku 2005 (ok. 5 par). Ptaki były wówczas intensywnie płoszone przez dzieci i do lęgów nie doszło (inf. mieszkańców). W roku 2006 kolonia czapli przeniosła się o kilkadziesiąt metrów na północną stronę wału przeciwpowodziowego do lasu sosnowego. W roku 2009 stwierdzono w niej 39 gniazd (Wylegała et al. 2011). Podczas kontroli w kwietniu 2010 i 2011 oraz w maju 2012 naliczono odpowiednio 47, 46 i 37 gniazd (dane własne). Gniazda znajdowały się na wysokości ok. 12–15 m, drzewa miały średnicę 20–30 cm, a wiek lasu wynosił ok. 50 lat. Kolonia znajdowała się ok. 50 m od najbliższych zabudowań.

Czapla siwa jest gatunkiem, który w ostatnim okresie podlega synantropizacji (Tomiałojć & Stawarczyk 2003, Wylegała et al. 2011). W lokalizacji kolonii w Czeszewie zwraca uwagę niewielka odległość od najbliższych gospodarstw i upór, jaki czaple wykazały przy zajmowaniu tego stanowiska. Oprócz płoszenia ptaków przez dzieci również właściciel lasu próbował powstrzymać osiedlanie się czapli poprzez wycinkę drzew. Jak sam przyznał, zrezygnował z tych prób kiedy stwierdził, że skutek był odwrotny od zamierzonego – ciągle przybierały nowe gniazda. Trudno znaleźć przyczynę opuszczenia kolonii w rezerwacie przyrody i osiedlenia się ptaków z dala od wody, w niewielkim lasu sosnowym. Możliwe, że wpływ na to miało antagonistyczne zachowanie ze strony kormoranów (Z. Kosiński). Początek opuszczania kolonii zbiegł się bowiem z gwałtownym wzrostem liczebności kormoranów.

Wśród ewentualnych przyczyn opuszczenia dotychczasowego miejsca gniazdowania można wymienić pogarszanie się kondycji drzewostanów. Od czasu uruchomienia zb. Jezioro w roku 1988 i zaburzenia naturalnego reżimu hydrologicznego Warty rozpoczął się proces pogarszania kondycji drzewostanów i gładowienia lęgów (Schwartz 2007). Dla poprawy stosunków wodnych w lasach uroczyska Warta Nadleśnictwo Jarocin, we współpracy z Klubem Przyrodników, zrealizowało projekt retencji polegający na udroźnieniu sieci kanałów łączących starorzecza z rzeką i zastawek zatrzymujących wody powodziowe. Zbudowano także próg wodny na Lutyni umożliwiający zalewanie lasów lęgowych w okresach wiosennych wezbrań. Stosunki wodne w lasach lęgowych są więc dzisiaj zbliżone do tych, jakie istniały przed budową zbiornika Jezioro. Na podkreślenie zasługuje również fakt, że z inicjatywy Nadleśnictwa Jarocin w kompleksie lasów w widłach Lutyni i Warty od kilku lat niemal nie prowadzi się gospodarki leśnej, z myślą rozszerzenia rezerwatu na cały obszar lasów w widłach Warty i Lutyni. Program małej retencji jest realizowany również w uroczyskach Dębno i Nowe Miasto, w dolnym biegu rzeki. W ostatnich latach istnienia kolonii na skraju rezerwatu Czeszewski Las nie zaobserwowano widocznego pogarszania się stanu drzewostanu, w którym gniazdowały czaple i kormorany.

Również penetracja okolic kolonii przez ludzi nie była prawdopodobną przyczyną opuszczenia kolonii w rezerwacie przez czaple i kormorany, gdyż w okresie od 15.03 do 15.06 istnieje zakaz poruszania się po drogach rezerwatu (Rozporządzenie... 2004) i zakaz wędkowania, a na starorzeczu „Czaple” koło czaplińca obowiązuje całoroczny zakaz wędkowania. Niekorzystnym zjawiskiem w rezerwacie od kilku lat jest pojawianie się nowych drapieżników: norki amerykańskiej *Neovison vison* i szopa pracza *Procyon lotor* (M. Trzebniak, in. litt.). Nie zaobserwowano jednak do tej pory bezpośredniego oddziaływania tych drapieżników na czaple lub kormorany.

Wydaje się, że czaplom w nowej kolonii w Czeszewie nic nie zagraża. Mieszkańcy wprowadzie próbują jeszcze je płoszyć w okresie zajmowania gniazd, ale później już pozostawiają je w spokoju. W rozmowie na temat czapli dają z jednej strony wyraz niechęci z powodu uciążliwego hałasu kilkudziesięciu par lęgowych czapli i brudzenia odchodami dachów, a z drugiej strony dużej ciekawości połączonej nawet z pewną sympatią do tych niecodziennych sąsiadów.

Dziękuję prof. dr hab. A. Winięckiemu i dr. hab. Z. Kosińskiemu za przekazanie danych z lat 2001–2008.

Summary: History of Grey Heron *Ardea cinerea* and Great Cormorant *Phalacrocorax carbo* breeding colonies in Czeszewo. This note describes the history of breeding colonies of Grey Heron *Ardea cinerea* and Great Cormorant *Phalacrocorax carbo* in the vicinity of the village of Czeszewo (southern Wielkopolska). In 1934–2009, Grey Herons nested in the margin of the Czeszewski Las nature reserve and starting from 2005, they gradually moved to a new colony in a pine wood in Czeszewo. Great Cormorants made the first attempt to breed in the heronry in 1994 and bred regularly in 2003–2008. The reasons for which Grey Herons and Great Cormorants abandoned the colony in the nature reserve are unknown.

Tabela 1. Liczba gniazd czapli siwej *Ardea cinerea* w Czeszewie w latach 1934–2012. Lokalizacja kolonii: 1 – sosny, 2 – starorzecze „Czaple”, 3 – lasek przy ul. Leśnej. * – suma gniazd czapli siwej *Ardea cinerea* i kormorana *Phalacrocorax carbo*, + – liczba zajętych gniazd nieznana

Table 1. Numbers of nests of Grey Heron *Ardea cinerea* in Czeszewo in 1934–2012. Colony location: 1 – in the trees, 2 – Czaple oxbow lake, 3 – wood near the Leśna Street. * – total number of nests of Grey Heron *Ardea cinerea* and Great Cormorant *Phalacrocorax carbo*, + – number of occupied nests unknown

Lata	1934	1935–1939	1947	1950	1958	1959	1966	1967
1	12	6–10	0	0	0	0	0	0
2	0	0	12	20–25	48	42	48	64
3	0	0	0	0	0	0	0	0
Lata	1973	1974	1975	1976	1985	1986	1987	1989
1	0	0	0	0	0	0	0	0
2	32	37	48	28	65	42	86	120
3	0	0	0	0	0	0	0	0
Lata	1994	1999	2000	2001	2003	2005	2006	2007
1	0	0	0	0	0	0	0	0
2	min. 64	ok. 80	ok. 80	ok. 100	60–70	ok. 70*	30	25–30
3	0	0	0	0	0	ok. 5	+	+
Lata	2008	2009	2010	2011	2012			
1	0	0	0	0	0			
2	2–3	2–3	0	0	0			
3	+	39	47	46	37			

Tabela 2. Liczba gniazd kormorana *Phalacrocorax carbo* w Czeszewie w latach 1994–2008 (za: Winięcki & Kosiński 2000, Przybycin & Żurawlew 2008). * – suma gniazd czapli siwej *Ardea cinerea* i kormorana *Phalacrocorax carbo*, + – liczba zajętych gniazd nieznana

Table 2. Numbers of nests of Great Cormorant *Phalacrocorax carbo* in Czeszewo in 1994–2008 (according to: Winięcki & Kosiński 2000, Przybycin & Żurawlew 2008). * – total number of nests of Grey Heron *Ardea cinerea* and Great Cormorant *Phalacrocorax carbo*, + – number of occupied nests unknown

Lata	1994	1995–1997	1999	2000	2003	2005	2007	2008	2009–2012
N gniazd	4?	0	10–12	0	20–30	ok. 70*	18	+	0

Literatura

- Adamiak W. 1976. Kolonia czapli siwej *Ardea cinerea* w nadleśnictwie Jarocin. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 32(5): 57–59.
- Adamiak W. 1977. Czaple siwe w rezerwacie „Czeszewo”. *Przyroda Polska* 2: 18.
- Bednorz J. 1962. Czapla siwa *Ardea c. cinerea* (L.) i kormoran *Phalacrocorax carbo sinensis* (Shaw et Nodd.) w Polsce północno–zachodniej. *Bad. Fizjogr. Pol. Zach.* 10: 75–131.
- Dunajewski A. 1936. Materiały do rozmieszczenia czapli siwej (*Ardea cinerea cinerea* Linn.) w Polsce. *Acta Ornithol.* 1: 429–466.
- Lewartowski Z. 1967. List do Redakcji. *Przyroda Polska* 11: 13.
- Przybycin P., Żurawlew P. 2008. Awifauna łęgowa stawów rybnych Żerkowsko–Czeszewskiego Parku Krajobrazowego. *Biul. Parków. Kraj. Wielkop.* 14(16): 117–125.
- Rozporządzenie Nr 53/2004 Woj. Wlkp. z dnia 13 grudnia 2004 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody Czeszewski Las (Dz. Urz. Woj. Wlkp. Nr 47 poz. 1093).
- Smolarkiewicz 1979. Czapla siwa (*Ardea cinerea*) w województwie poznańskim i zielonogórskim w latach 1974–1975. *Not. Orn.* 20: 29–33.
- Sokołowski J. 1936. Zagrożone lasy w Czeszewie. *Ochr. Przyr.* 16: 113–123.
- Sokołowski J. 1947. Z naszych rezerwatów. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 3(11-12): 30–37.
- Schwartz K. 2007. Ochrona siedlisk lasów wilgotnych w uroczysku Czeszewski Las. W: Anderwald D. (red.). *Siedliska i gatunki wskaźnikowe w lasach. Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 2/3* (16): 168–176.
- Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „pro Natura”, Wrocław.
- Wiegner B. 1958. Czaplika Wielkopolski i Ziemi Lubuskiej. *Przyr. Polski Zach.* 2(1): 54–67.
- Winięcki A., Kosiński Z. 2000. Awifauna Żerkowsko–Czeszewskiego Parku Krajobrazowego. W: Winięcki A. (red.). *Ptaki parków krajobrazowych Wielkopolski. Wielkop. Prace Ornitol.* 9: 173–199.
- Wylegała P., Batycki A., Mizera T. 2011. Liczebność i rozmieszczenie stanowisk łęgowych czapli siwej *Ardea cinerea* w Wielkopolsce w latach 2006–2010. *Ornis Pol.* 52: 75–84.

Jacek Pietrowiak

Panienka 41, 63–233 Jaraczewo
pietrowiak1@tlen.pl

Zmiany liczebności ptaków szponiastych Falconiformes i kruka *Corvus corax* na Równinie Szamotulskiej w latach 1999–2010

Przemysław Wylegała

Ptaki szponiaste oraz kruk *Corvus corax* są stosunkowo dobrze zbadaną grupą ptaków w Wielkopolsce. Istnieje szereg danych o zagęszczeniu i liczebności tych ptaków z dużych powierzchni próbnych (np. Dąbrowski 1983, Lorek 1993, Bednorz & Kosiński 1997, Mizera et al. 1996, Maciorowski et al. 2000, Śliwa 2000, Śliwa et al. 2000, Wylegała 2002, Wylegała 2003, Mizera & Kwieciński 2006). Niewiele jest jednak danych dotyczących zmian liczebności na badanych powierzchniach. Wieloletnie badania zmian liczebności ptaków szponiastych prowadzono w okolicach Czempinia oraz w Wielkopolskim Parku Narodowym (Pielowski 1991, Bednorz & Kosiński 1997, Tkacz 2006). Dla wybranych gatunków ptaków szponiastych dane o zmianie ich liczebności zebrano także dla pradolinowego odcinka doliny Noteci (Wylegała 2003, Wylegała et al. 2010). Celem niniejszej pracy jest przedstawienie zmian liczebności ptaków szponiastych oraz kruka w krajobrazie rolniczym w okolicach Poznania na przestrzeni 10 lat.